

SAHLGRENSKA AKADEMIN

Institutionen för neurovetenskap och fysiologi
Sektionen för hälsa och rehabilitering
Enheten för logopedi

328

Responsivitet hos föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar: Spelar lektyp roll?

Lotta Andersson
Tove Eriksson

Examensarbete i logopedi
30 högskolepoäng
Vårterminen 2019

Handledare
Jakob Åsberg Johnels
Anna Rensfeldt Flink

Responsivitet hos föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar: Spelar lektyp roll?

Lotta Andersson
Tove Eriksson

Sammanfattning. Kommunikation hos och med barn med flerfunktionsnedsättningar är ett begränsat utforskat område. Föreliggande studie syftade till att undersöka om grad av responsivitet hos föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar kunde associeras med vilken typ av lek de samspelade i. I studien deltog två dyader bestående av barn med flerfunktionsnedsättningar och deras föräldrar. Tjugo filminspelningar av föräldra-barninteraktion i lekaktivitet analyserades. Bedömningsinstrumentet *The Responsive Augmentative and Alternative Communication Style Scale version 4* användes för att skatta föräldrarnas grad av responsivitet. Någon association mellan grad av responsivitet och lektyp kunde inte påvisas hos de deltagande föräldrarna. För säkrare slutsatser kring kopplingen mellan responsivitet och lektyp krävs upprepade resultat från flera studier med större deltagarantal. Vidare forskning på området föreslås även undersöka om andra faktorer, såsom dagsform hos barn och förälder och mängden kommunikativa signaler från barnet, korrelerar med föräldrars grad av responsivitet.

Nyckelord: responsivitet, flerfunktionsnedsättning, lek, föräldra-barninteraktion, tidig kommunikativ nivå

Responsivity of parents of children with profound intellectual and multiple disabilities: Does play type matter?

Abstract. Relatively little is known about communication of and with children with profound intellectual and multiple disabilities. The present study aimed to examine if parent responsivity were associated with differing play types in which parent and child interacted. Two children with profound intellectual and multiple disabilities and their parents participated. Twenty videos of parent-child interaction in play-activities were analyzed using the instrument *The Responsive Augmentative and Alternative Communication Style Scale version 4* to assess parent responsivity. No association between degree of responsivity and play type could be found in the participating parents. Further studies with larger numbers of participants are required for safer conclusions about the association between responsivity and play type. Further research is proposed to also investigate whether other factors, such as current status of children and parents and the amount of communicative signals from the child, correlate with parent responsivity.

Key words: parental responsivity, profound intellectual and multiple disabilities, play, parent-child interaction, preverbal communication

Kommunikation är en social process som bygger på ömsesidighet och gemenskap med omgivningen. Kommunikationen gör det möjligt att dela tankar, känslor och erfarenheter tillsammans med andra (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2012). Den kommunikativa utvecklingen tar avstamp i ett tidigt skede i livet. Till en början är barnets signaler omedvetna och förmodligen inte avsedda som kommunikation (Bates, Benigni, Bretherton, Camaioni, & Volterra, 1979). Omgivningens uppgift är samtidigt att uppfatta och tolka barnets signaler *som om* de vore medveten kommunikation (Stern & Faxén, 1991). Denna övertolkning har ansetts vara en förutsättning för barnets kommunikativa utveckling (Harwood, Warren, & Yoder, 2002). Förutom att tolka barnet, anpassar kommunikationspartnern omedvetet sin kommunikation för att göra den tydligare för barnet. Partnern är nära barnet, söker ögonkontakt, imiterar barnets rörelser och ljud samt pratar enkelt, långsamt och med en större röstvariation (Stern & Faxén, 1991). Barnets medfödda förmåga att imitera ansiktsuttryck och handrörelser (Melzoff & Moore, 1977) i kombination med den vuxnes imitation och lyhördhet möjliggör att samspel uppstår (Knutsdotter Olofsson, 1987). Barnet börjar så småningom utforska föremål i sin omgivning, till exempel genom att känna och smaka på dem, skaka på dem eller putta ner dem på golvet. Enligt Piaget (1952) utvecklas genom denna hantering av objekt en förståelse för orsak och verkan och barnet inser sin möjlighet att påverka sin omgivning. Först när barnet avsiktligt klarar av att rikta och styra sin uppmärksamhet mellan två fokuspunkter kan kommunikationen sägas bli medveten och mindre beroende av omgivningens tolkning (Stern & Faxén, 1991). I kombination med en förståelse för att andra människor har en egen uppmärksamhet uppstår förmågan till delad uppmärksamhet (ibid.). Imitation, delad uppmärksamhet och insikt om att kunna påverka sin omgivning anses alla vara viktiga förutsättningar för den tidiga kommunikationsutvecklingen (Tomasello, 2003).

Barn med flerfunktionsnedsättningar har i vissa avseenden annorlunda förutsättningar för kommunikation. Wilder (2014) definierar flerfunktionsnedsättningar som omfattande rörelsenedsättningar i kombination med svår till grav intellektuell funktionsnedsättning (IF) samt omfattande medicinska behov, såsom vid epilepsi och/eller svårigheter med exempelvis smärta, ätande och sömn. Många barn med flerfunktionsnedsättningar har också syn- eller hörselnedsättningar (ibid.). Flerfunktionsnedsättningar orsakas av en medfödd eller tidigt förvärvad svår hjärnskada. Hjärnskadan kan uppstå under graviditeten på grund av blödning, infektion, syrebrist eller kromosomavvikelse. Skada på hjärnan kan också uppstå i samband med eller efter förlossning. En tidigt förvärvad hjärnskada kan uppkomma på grund av trauma, blödning eller infektion. Flerfunktionsnedsättningar kan även uppstå till följd av att en medfödd sjukdom orsakar att hjärnans utveckling stagnerar eller regredierar, vilket medför att funktioner går förlorade (Ölund, 2012). Antalet barn med flerfunktionsnedsättningar uppskattas i Sverige till cirka 25 per 100 000 invånare. Dessa barn är i stort behov av hjälp och stöd i vardagens alla situationer (AMOR, 2007).

Omfattande rörelsenedsättningar innebär begränsade möjligheter till självständig förflyttning (Ölund, 2012). Dessutom orsakar rörelsenedsättningen svårighet att greppa, undersöka och använda föremål vilket kan leda en till begränsad erfarenhet av föremål och dess egenskaper (Winlund & Rosenström Bennhagen, 2004). På grund av svårigheter att hantera föremål kan barn med rörelsenedsättningar få färre chanser till att skapa effekter, till exempel genom att släppa ett föremål i golvet. Riksförbundet för Barn, Unga

och Vuxna med Utvecklingsstörning (FUB) menar att en brist på erfarenheter av att skapa effekter i sin omgivning kan påverka barnets förståelse för orsak och verkan (Winlund & Rosenström Bennhagen, 2004). Svårigheter att använda sina händer, rikta sin kropp och att ta ögonkontakt (Wilder, 2014), kan också inverka på föräldrarnas förmåga att uppmärksamma och tolka barnets signaler (Harwood et al., 2002). Risken att missa barnets kommunikativa signaler kan således omedvetet påverka föräldrarnas deltagande och kommunikation och resultera i färre tillfällen för samspel. Om barnets signaler sällan uppmärksammas eller bekräftas kan barnet förlora sin motivation till kommunikation och leda till att barnets försök till kommunikation avtar (Brodin, 1991).

Intellektuell funktionsnedsättning delas in i nivåerna: lindrig (IQ 50-69), måttlig (IQ 35-49), svår (IQ 20-34) och grav (IQ <20) (World Health Organization, 2016). För att bestämma grad av IF tas, förutom intelligenskvot, hänsyn till adaptiva funktioner, såsom sociala och praktiska färdigheter (American Psychiatric Association, 2013). Nivåerna är ungefärliga och för en del personer kan graden av IF variera mellan två nivåer, till exempel mellan svår och grav, beroende på hälsa och dagsform (Wilder, 2014). Personer med svår till grav IF beskrivs ofta befinna sig på en tidig utvecklingsnivå och deras mentala ålder likställs inte sällan med ett spädbarn. En sådan jämförelse bortser dock från att personen har många erfarenheter motsvarande sin kronologiska ålder (Kylén, 1981; Granlund, Wilder, & Almqvist, 2013). Känslor och grundläggande behov rörande tillhörighet och bemästrande tros inte påverkas av en intellektuell funktionsnedsättning (Kylén, 1981). Kylén menar vidare att känslor och behov i första hand påverkas av hur personen med IF blir bemött av omgivningen.

Liksom rörelsenedsättningar kan påverka ett barns förutsättningar till kommunikation påverkar även en intellektuell funktionsnedsättning kommunikationen hos barnet. Barn med svår till grav IF har begränsad, eller ingen, förståelse för symboler, såsom bilder och talat språk (Göransson & Wallgren, 1982). Ett barn med svår eller grav IF kommunicerar, medvetet eller omedvetet (Söderman & Antonson, 2011), främst med ljud, mimik, gester och kroppsspråk (Wilder, 2014). De kommunikativa signalerna är ofta subtila och fördröjda (ibid.) och kan vara små förändringar i ansikts- och ögonrörelser, spänningar i kroppen eller förändrad andning (Söderman & Antonson, 2011). Utifrån kommunikationens subtila karaktär ställs höga krav på kommunikationspartnerns lyhördhet (ibid.). Studier som har undersökt hur föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar själva upplever kommunikation och samspel med sitt barn belyser flera svårigheter. I en jämförelsestudie skattade föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar sin egen förmåga lägre än föräldrar till barn med typisk utveckling gällande att förstå sitt barns kommunikation samt att leda och bibehålla barnets uppmärksamhet till en gemensam fokuspunkt (Wilder, Axelsson, & Granlund, 2004). Föräldrar har även uppgett svårigheter att aktivera sitt barn på ett meningsfullt sätt och att bibehålla barnets intresse i samspelet (Brodin, 1991).

Inom svensk habilitering rekommenderas tidiga insatser för barn med funktionsnedsättningar som kommunicerar på en tidig nivå (Thunberg, Eberhart, Forsberg, Fäldt, Nilsson, & Nolemo, 2017). Insatserna bör vara en kombination av direkta och indirekta insatser med fokus på kommunikativ och språklig utveckling. Indirekta insatser innebär handledning och utbildning av föräldrar och/eller andra viktiga personer i barnets närhet. I föräldrautbildningar får föräldrar möjlighet att lära sig anpassa sin kommunikationsstil

efter barnets förutsättningar, i syfte att stödja barnets fortsatta utveckling. För bästa effekt bör insatserna genomföras i naturligt samspel och lek utifrån barnets intresse och i en för barnet vardaglig miljö.

Lek kännetecknas av att vara en lustbetonad, förväntansfylld och spontan aktivitet utan strävan mot ett tydligt mål, där själva leken är ett mål i sig (Brodin, 1991). Lek kan uppstå i alla kontexter, på egen hand eller tillsammans med någon. Det samspel som uppstår mellan spädbarnet och den vuxne består i betydande grad av gemensam lek (Knutsdotter Olofsson, 1987). I den tidiga leken finns exempelvis turtagningen (Bruner, 1983), som tillsammans med imitation är viktiga byggstenar i barnets lek- (Knutsdotter Olofsson, 1987) och kommunikationsutveckling (Tomasello, 2003). Lek har länge ansetts vara ett naturligt sätt att lära och utvecklas (Piaget, 1962; Vygotskij, 1981). Det finns en allmän uppfattning om att leken är av betydelse för den kommunikativa utvecklingen. I leken ges tillfällen för samspel där kommunikation uppstår och kan utvecklas (Brodin, 2008). Lekens betydelse för kommunikativ utveckling studerades i en översiktsstudie av Lieberman och Yoder (2012). Resultat från 12 studier med totalt 441 deltagare visade på ett starkt samband mellan objektorienterad lek och kommunikativ utveckling hos barn med språkliga svårigheter och autismspektrumdiagnos.

Flerfunktionsnedsättningar medför annorlunda förutsättningar för lek, bland annat i och med svårigheter att självständigt förflytta sig, utforska eller manipulera objekt (Brodin, 1991). En del forskning visar på en tendens att föräldrar till barn med funktionsnedsättningar blir mer styrande i lek med sina barn än föräldrar till barn med typisk utveckling (Glenn, Dayus, Cunningham, & Horgan, 2001; Perez-Pereira & Conti-Ramsden, 2001). Cress, Moskal och Hoffmann (2008) menar att föräldrarnas styrande kommunikationsstil skulle kunna bero på ett försök att kompensera för barnets nedsatta förmåga att hantera föremål, snarare än en generellt mer styrande kommunikationsstil. En annan möjlig förklaring till föräldrarnas tendens att styra i leken är att de har en snäv bild av hur olika leksaker ska användas och därför försöker få barnet att leka med leksaken på "rätt" sätt (DeVeney, Cress, & Lambert, 2016). Resultaten i olika studier är dock inte helt samstämmiga. I en studie av Van keer et al. (2017) undersöktes kommunikationsstil hos 25 föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar. Resultatet visade att föräldrarna generellt var lyhörda och responsiva gentemot sina barn och sällan försökte styra barnets beteende. Föräldrarna uppvisade en påfallande lägre grad av styrande beteende i jämförelse med föräldrar till barn med kommunikationssvårigheter i tidigare studie av Mahoney, Kim och Lin (2007) där samma bedömningsinstrument användes. I studien av Van keer et al. (2017) påvisades även en positiv korrelation mellan föräldrars grad av responsivitet och barnets uppmärksamhet och initiativ i samspelet. Sammantaget tycks det inte råda konsensus gällande huruvida föräldrar till barn med olika typer av funktionsnedsättningar är mer styrande i kommunikation med sina barn än föräldrar till barn med typisk utveckling.

I motsats till en styrande kommunikationsstil innebär en responsiv kommunikationsstil att vara lyhörd inför och ge snabb respons på barnets kommunikativa signaler (Harwood et al., 2002; Landry, Smith, & Swank, 2006). En responsiv kommunikationspartner uppmärksammar signaler och initiativ från barnet, stora som små, och bekräftar genom att imitera, repetera, svara på eller utvidga barnets yttrande (Harwood et al., 2002). Till exempel kan barnets blick mot en boll fångas upp av kommunikationspartnern som

expanderar signalen genom att säga: "Ja, du vill hellre leka med bollen". Utöver förhållningssättet gentemot barnets kommunikation anpassar även kommunikationspartnern den egna kommunikationen till en lämplig nivå för barnet (Pennington, Thomson, James, Martin & McNally, 2009). Anpassningen sker till exempel genom korta meningar, repetition av egna yttranden, användande av kroppsspråk och varierad intonation. För att vara följsam i samspelet eftersträvar kommunikationspartnern att följa barnets initiativ, fokus och intressesignaler och undvika att agera efter egen agenda (Harwood et al., 2002; Landry, Smith, & Swank, 2006). Att vara fysiskt nära barnet och engagerad i samspelet brukar också räknas in under begreppet responsivitet (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978).

Flera studier pekar ut responsivitet som den huvudsakliga variabeln vid forskning om kommunikationsstil hos föräldrar och barns utvecklingsnivå, både gällande barn med typisk (Landry, Smith, Swank, Assel, & Vellet, 2001; Tamis-LeMonda, Bornstein, & Baumwell, 2001) och avvikande utveckling (Warren & Brady, 2007; Van keer et al., 2017). I ovan nämnda studier har en positiv korrelation mellan responsiv kommunikationsstil hos föräldrar och barns kommunikativa utveckling påvisats. Föräldrar tycks kunna förändra sina kommunikativa beteenden och öka sin responsivitet (Warren & Brady, 2007), vilket flera föräldraimplementerade kommunikationsinterventioner fokuserar på att främja (t.ex. AKKtiv, uå; The Hanen Centre, 2016a, 2016b). Dock ska framhållas att mängden forskning inom området kommunikation hos och med barn med flerfunktionsnedsättningar är begränsad, vilket konstateras i en systematisk kunskapsöversikt av Wilder (2014). Många frågor återstår när det gäller begreppet responsivitet, framförallt för gruppen barn med flerfunktionsnedsättning och deras föräldrar.

En studie av DeVeney et al. (2016) har haft stor betydelse för föreliggande uppsats. I studien undersöktes kommunikationsstil hos föräldrar till barn med rörelsenedsättningar och/eller neurologisk påverkan med risk att inte utveckla talat språk. Trettiosju dyader filmades i spontan leksituation i hemmet vid tre tillfällen under en 18-månadersperiod. Vid första inspelningstillfället var barnen mellan 9 till 27 månader gamla. Föräldrarnas grad av responsivitet och styrande beteende studerades i förhållande till flera faktorer, däribland lektyp. De lektyper som förekom under inspelningarna var objektorienterad lek, det vill säga lek med föremål, samt social lek, det vill säga lek utan föremål där kroppen används i leken, till exempel genom att leka tittut, klappa händerna eller kittlas (DeVeney, Cress, Berens, Anderson, & Aguilos, 2009). Föräldrarnas kommunikationsstil skattades enligt ett kodningschema som inkluderade verbalt och fysiskt styrande beteende, verbala och icke-verbala initiativ, följsamma och icke följsamma svar, imitation samt fysisk positionering. Resultatet visade att föräldrarna tenderade att vara mer styrande vid objektorienterad lek än vid social lek och mer responsiva vid social lek än vid objektorienterad lek.

Med undantag för ovan nämnd studie är området kring hur lektyp påverkar responsivitet hos föräldrar begränsat utforskat, varför området behöver studeras vidare. Till vår kännedom har heller inte lektyp som påverkande faktor för grad av responsivitet undersökts hos föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar. Syftet med föreliggande examensarbete är således att analysera två föräldrars kommunikationsstil

avseende responsivitet i olika leksituationer med sitt barn med flerfunktionsnedsättningar. Följande frågeställning ämnas besvaras:

Finns det en association mellan en förälders grad av responsivitet gentemot sitt barn med flerfunktionsnedsättning och vilken typ av lekaktivitet de samspekar i?

Metod

Föreliggande examensarbete genomförs inom ramen för forsknings- och doktorandprojektet "Föräldrautbildning om att kommunicera med barn som har flerfunktionsnedsättning" som leds av handledarna till arbetet.

Deltagare

I föreliggande studie deltog två dyader, vardera bestående av ett barn och barnets mamma. Fortsättningsvis benämns dyaderna som dyad 1 och dyad 2. Vidare deltagarinformation presenteras i tabell 1.

Tabell 1

Deltagarinformation för respektive dyad

	Dyad 1	Dyad 2
Barnets ålder*	7 år	2 år
Barnets diagnoser	Cerebral pares, grav IF	Cerebral pares, svår IF, synnedsättning
Språkbakgrund	Svenska som förstaspråk	Svenska som andraspråk

*) vid datainsamlingens start

Båda mammor har deltagit i föräldrakursen AKKtiv KomIgång med inriktning mot flerfunktionsnedsättning. Inför kursstart av AKKtiv KomIgång kontaktade kursadministratör anmälda föräldrar angående möjlighet till deltagande i ovan nämndt doktorandprojekt. Information om deltagande gavs både skriftligt per post samt muntligt genom telefonsamtal. Vid intresse blev föräldrarna kontaktade av doktorand Anna Rensfeldt Flink för vidare information och ställningstagande till medverkan. Inklusionskriterier för deltagande var att barnen hade svår eller grav intellektuell funktionsnedsättning och omfattande rörelsenedsättning, det vill säga ingen självständig förflyttning, samt att familjen stod på väntelista till AKKtiv KomIgång. Exklusionskriterier för deltagande var att doktoranden hade pågående eller avslutad behandlingskontakt med deltagarna.

Material

Filminspelningar. Materialet som har analyserats består av 20 stycken 6:08 till 12:49 minuter långa filminspelningar, med en total filmlängd på 205 minuter. Film-

inspelningarna visar interaktion mellan barn och förälder i olika typer av leksituationer. Data samlades in under 2017-2018 av handledarna till föreliggande examensarbete i samband med ovan nämnt doktorandprojekt. Författarna till detta examensarbete har således inte varit inblandade i datainsamlingen. I filminspelningarna deltar dyad 1 och dyad 2 och filmerna spelades in i deltagarnas hem. Deltagarna fick som instruktion att välja en lekfull aktivitet som de tycker om att göra tillsammans. Inspelningarna gjordes under en sexmånadersperiod, vid elva respektive nio inspelningstillfällen för dyad 1 och dyad 2. Doktorand Anna Rensfeldt Flink filmade vid samtliga tillfällen och stannade ofta kvar i rummet under inspelning, men lämnade rummet i de fall då barnet tycktes distraheras av hennes närvaro. Dubbla kameror på stativ användes ur olika vinklar för att dokumentera interaktionen så bra som möjligt. Under inspelningsperioden genomgick föräldrarna kommunikationsutbildningen AKKtiv KomIgång med inriktning mot flerfunktionsnedsättning. Kursen utgår från ordinarie kursplan för AKKtiv KomIgång och ges till en grupp föräldrar där samtliga har barn med flerfunktionsnedsättning. Kursinnehållet anpassas efter och riktas mot målgruppen (Rensfeldt Flink, 2014).

Lekkodning. Ett kodningsschema baserat på lekkodningen i studien av DeVeney et al. (2016) användes för att bedöma vilken eller vilka lektyper som förekom under interaktion i de inspelade filmerna. Inspelningarna kodades i sekvenser om 15 sekunder. För varje sekvens togs ställning till vilken lektyp som förekom. Lektyperna kodades som *objektorienterad lek*, *social lek*, *blandad lek* eller *ingen lek*. För kodning av *objektorienterad lek* krävdes att förälder och barn lekte med leksak eller annat föremål, eller att föräldern försökte att engagera barnet att leka med eller uppmärksamma leksaken eller föremålet. Även samtal kring leksak eller föremål kodades som objektorienterad lek. För kodning av *social lek* krävdes att förälder och barn lekte eller interagerade med varandra utan att leksaker eller föremål var i fokus. För kodning av *blandad lek* krävdes att minst fem sekunder av respektive lektyp förekom under 15 sekunder, det vill säga minst fem sekunder av objektorienterad lek samt minst fem sekunder av social lek. *Ingen lek* kodades när mindre än fem sekunders interaktion mellan förälder och barn förekom, till exempel på grund av passivitet hos föräldern eller yttre faktorer som störde interaktionen mellan förälder och barn. För lekkodning tilläts obegränsat antal uppspelningar av filminspelningen. När hela filminspelningen hade kodats beräknades procentandel av vardera lektyp.

Kodning av responsivitet. För att undersöka responsivitet hos de deltagande föräldrarna användes bedömningsinstrumentet *The Responsive Augmentative and Alternative Communication Style Scale version 4 (RAACS 4)*. De första versionerna av bedömningsinstrumentet utarbetades och utvecklades under examensarbeten vid logopedprogrammet av Almsenius och Karlsson (2008) och Lennartson och Sörensson (2010) i syfte att bedöma kommunikativ stil hos föräldrar till barn med omfattande kommunikations-svårigheter. Broberg, Ferm och Thunberg (2012) vidareutvecklade och utvärderade i sin tur bedömningsinstrumentet varefter RAACS version 3 utformades. Analyser utförda på RAACS 3 visade en god inter- och intrabedömarreliabilitet samt en utmärkt intern konsistens (Broberg et al., 2012). Enligt A. Rensfeldt Flink (personlig kommunikation, 2 april 2019) testades reliabiliteten av RAACS 3 vid bedömning av kommunikationsstil hos föräldrar till barn på tidig kommunikativ nivå i ett masterarbete av Lindberger (opublicerad). För ovan nämnd målgrupp visade bedömningsinstrumentet på en bristande reliabilitet. Därefter utvecklades och anpassades RAACS 4 av Lindberger, Rensfeldt

Flink, Broberg och Thunberg (opublicerad) för målgruppen, genom förtydligande av manual samt tillägg av exempel relaterade tidig kommunikation. Reliabilitetstestning av den senaste versionen av RAACS pågår för närvarande (A. Rensfeldt Flink, personlig kommunikation, 2 april 2019).

RAACS 4 består av tio påståenden som skattas utifrån en trestegsskala. Påstående 1-7 skattas från 0-2, där 0 = *ej observerat* och 1 respektive 2 innebär *olika grad och/eller frekvens av skattade beteenden*. Påstående 8-10 skattas från 1-3, där 1 = *aldrig*, 2 = *ibland* och 3 = *ofta*. Påstående 1-7 bedöms minut för minut medan påstående 8-10 skattas utifrån helhetsintrycket av föräldrarnas sätt att kommunicera. Bedömningen görs utifrån filminspelningar av föräldra-barninteraktion. Tio minuter per filminspelning skattas. Förekommer filminspelningar kortare än tio minuter skattas dem till och med sista helminut. Förekommer filminspelningar längre än tio minuter skattas de tio första helminuterna. En hög totalpoäng innebär en hög responsivitet hos föräldern/vårdnadshavaren. Högsta möjliga totalpoäng är 23 poäng. Interaktionen bedöms utifrån uppmärksamhet och bekräftelse av barnets kommunikation, fysisk anpassning, inväntan och förväntan, tydlighet, följsamhet, expansion av barnets kommunikation, användande av alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), engagemang samt anpassning efter barnets kommunikativa nivå (tabell 2).

Tabell 2

Samtliga bedömningspåståenden i RAACS 4

-
1. The parent is attentive to and confirms the child's communication
  2. The parent adjusts physically to the child
  3. The parent gives the child space to communicate
  4. The parent clarifies his or her own communication
  5. The parent communicates according to the child's focus of interest or conversational topic
  6. The parent expands on the child's communication
  7. The parent uses AAC
  8. The parent is engaged
  9. The parent adapts to the child
  10. The parent adjusts to the communicative level of the child
-

Tillvägagångssätt

Samträning. För att kunna använda lekkodningsschema och bedömningsinstrumentet RAACS 4 på ett tillförlitligt sätt, inleddes arbetet med en övningsperiod. Övningsperioden syftade till att skapa god förståelse och färdighet i användandet av schema och bedömningsinstrument samt att öva förmågan att studera och uppmärksamma kommunikation på tidig utvecklingsnivå. Författarna studerade instrument och lekkodningsschema grundligt tillsammans med handledare med lång erfarenhet av arbete med barn med flerk Funktionsnedsättning och deras anhöriga. Vidare diskuterades bedömningsmanualen i RAACS 4 och författarna enades kring hur bedömning skulle ske i de fall då manualen ansågs lämna stort utrymme för tolkning. Förtydliganden som enades kring berörde främst frekvens av skattat beteende. Ett exempel på förtydligande berör skattningsskalan vid påstående 1 ("The parent is attentive to and confirms the

child's communication”) där ett poäng ska ges om föräldern uppvisar ett till två av önskade beteenden vid ett till två tillfällen. Författarnas tillägg gäller när föräldern uppvisar ett av önskade beteenden konsekvent. Detta beslutades motsvara ett poäng. För två poäng ska föräldern enligt manual uppvisa flera önskade beteenden konsekvent. Författarna förtydligade skalsteget genom att specificera “flera” till minst två beteenden och “konsekvent” till minst tre tillfällen.

Elva övningsfilmer med varierande längd (1-10 minuter, totalt 61 minuter filmmaterial), samtliga orelaterade denna studie, bedömdes med både lekkodningsschema och RAACS 4. Övningsfilmerna bestod av dyader med barn på tidig utvecklingsnivå i samspel med vuxna kommunikationspartners. De första två övningsfilmerna konsensusbedömdes tillsammans med handledare. Därefter kodades två övningsfilmer individuellt, varav handledare deltog vid kodning av ena filmen. Dessa bedömningar jämfördes sedan bedömarna emellan i sekvenser om 2-3 minuter. Resterande övningsfilmer kodades individuellt av författarna med efterföljande bedömning av interbedömarreliabilitet. Övningsperioden fortlöpte tills dess att interbedömarreliabiliteten bedömdes acceptabel (80% *exact agreement*). Därefter övergick författarna till att påbörja bedömning av forskningsdatan. Trots acceptabel interbedömarreliabilitet gällande övningsfilmerna bedömdes interbedömarreliabiliteten vid RAACS-bedömning av de två första filminspelningarna ur forskningsdatan (D1.1 och D1.2) för låg (64% respektive 48%). Därför förlängdes samträningen genom gemensam granskning av de två filminspelningarna samt diskussion utifrån RAACS-manualen. Övningsperioden pågick i cirka 48 timmar.

Bedömning av forskningsdata. De två filminspelningar som vid första RAACS-bedömning underskred acceptabel nivå för interbedömarreliabilitet kodades om tills dess att en samstämmighet på nära 80% uppnåddes (77% respektive 90%). Film D1.1 kodades tre gånger och D1.2 kodades två gånger. Filminspelningar som inte skulle användas för bedömning av interbedömarreliabilitet fördelades slumpmässigt mellan författarna. Även ordning för bedömning av filminspelningarna slumpades fram. Bedömningar av samtliga filminspelningar med dyad 1 avslutades innan bedömning av filminspelningarna med dyad 2 påbörjades. Varje filminspelning lekkodades innan kodning med RAACS genomfördes. Resultat för lekkodning och kodning av RAACS dokumenterades i kalkylprogrammet Google Kalkylark. Bedömning av samtliga filminspelningar resulterade i en tidsåtgång på cirka 50 timmar. För uppspelning av filmerna användes två separata datorer med VLC media player version 2.2.8.0 samt “over ear”-hörlurar.

Handledarna till föreliggande studie har undersökt kopplingen mellan RAACS-poäng, lektyp och tid för inspelning och således föräldrakursens eventuella påverkan på föräldrarnas grad av responsivitet och val av lekaktivitet. Ingen korrelation mellan RAACS-poäng respektive lektyp och tid för inspelning har konstaterats. Tid för inspelning har således ingen uppenbar koppling till de variabler som analyserats utifrån presenterad data i föreliggande studie, och varken tid för start av föräldrautbildningen eller tid för inspelning kommer därför att inkluderas. Trots detta har författarna varit blindade inför när filmerna spelades in och således för huruvida föräldrarna hade påbörjat eller genomfört AKKtiv KomIgång vid inspelningstillfället.

Inter- och intrabedömarreliabilitet. I enlighet med tidigare studier beträffande RAACS valdes *percentage exact agreement* för bedömning av inter- och intrabedömarreliabilitet. Nivån för acceptabel reliabilitet valdes till 80% *exact agreement*, i fortsatt enlighet med tidigare studier (t.ex. Broberg et al., 2012). En nivå på 100% *exact agreement* ansågs vara ouppnåelig, givet svårigheten att kvantifiera beteende, omfattningen av antal bedömningspunkter och den tregradiga skalan i RAACS. Cirka 30% av filminspelningarna (tre filmer för vardera dyad) beslutades utgöra underlag för bedömning av inter- och intrabedömarreliabilitet. På grund av den initialt låga interbedömarreliabiliteten vid bedömning av filminspelningarna D1.1 och D1.2 beslutades att inkludera ytterligare två filminspelningar med dyad 1 för bedömning av interbedömarreliabilitet. Slutligen bedömdes alltså interbedömarreliabiliteten på 45% av filmmaterialet med dyad 1 samt 30% av filmmaterialet med dyad 2. Vilka filminspelningar som användes för bedömning av inter- och intrabedömarreliabilitet slumpades fram med hjälp av webbaserad slumpgenerator (www.slump.nu). Från de filminspelningar som kodats av båda författare för bedömning av interbedömarreliabilitet, slumpades för varje filminspelning fram vems bedömning som skulle användas för analys. En kontrollanalys utfördes med de bortslumpade bedömningarna för att säkerställa ett likvärdigt resultat. Omkodning av filminspelningar för bedömning av intrabedömarreliabilitet gjordes 9-29 dagar efter ordinarie kodning. Författarnas interbedömarreliabilitet gällande lekkodning varierade mellan 80-100% ($M=90\%$). Ena författarens intrabedömarreliabilitet för lekkodning varierade mellan 93-100% ($M=97\%$). Intrabedömarreliabiliteten för den andra författaren varierade mellan 83-100% ($M=94\%$). Gällande RAACS-kodning varierade interbedömarreliabiliteten mellan 77-90% ($M=83\%$). Ena författarens intrabedömarreliabilitet för RAACS varierade mellan 82-90% ($M=86\%$). Intrabedömarreliabiliteten för den andra författaren varierade mellan 79-90% ($M=85\%$).

Etiska aspekter

Samtliga delstudier i forskningsprojektet "Föräldrautbildning om att kommunicera med barn som har flerfunktionsnedsättning" godkändes den 13 april 2017 av den regionala etikprövningsnämnden (diarienummer 166-17). Projektet är godkänt utifrån en detaljerad beskrivning av syfte och genomförande, inklusive rekrytering, datainsamling, hantering av data och analys. I beskrivningen ingår analys av föräldrarnas responsivitet som en preciserad del.

Barn med flerfunktionsnedsättningar är en relativt liten grupp varför alltför specifik deltagarinformation medför en risk att deltagarna skulle kunna identifieras. Inkluderad deltagarinformation är därför medvetet begränsad till den mest relevanta i syfte att värna deltagarnas anonymitet.

Statistisk analys

Deskriptiv och statistisk analys utfördes i IBM SPSS Statistics version 25. För signifikansprövning användes signifikansnivån $p < ,05$. Resultaten från bedömningarna med RAACS 4 korrelationsprövades mot resultaten från lekkodningen. Den bivariata och

icke-parametriska analysen Spearmans rangkorrelation (r_s) användes för korrelationsprövning.

Resultat

Utifrån bedömningar gjorda med hjälp av tidigare beskrivet lekkodningsschema framkom att förekomst av lektyp varierade inom de båda dyaderna. I tabell 3 presenteras översiktligt de aktiviteter som legat till grund för bedömning av lektyp. Hos båda dyader förekom samtliga lektyper, varav objektorienterad lek var mest förekommande följt av social lek, vilket visas i tabell 4 och tabell 5. Majoriteten av filminspelningarna (17 av 20) innehöll i huvudsak objektorienterad lek med inslag av social och/eller blandad lek. Tre filminspelningar innehöll majoritet av eller enbart social lek.

Tabell 3

Filminspelningar för dyad 1 och dyad 2

Dyad 1		Dyad 2	
Film	Aktivitetsbeskrivning	Film	Aktivitetsbeskrivning
D1.1	Klossar, gosedjur, boll, tittut	D2.1	Rörlighetsträning, kittellek, räkna på fingrar, high five-lek
D1.2	Gosedjur, boll, docka	D2.2	Djurleksaker, djurläten
D1.3	Armband, gosedjur, klossar, tittut	D2.3	Bilar, boll
D1.4	Gosedjur, boll	D2.4	Pianomatta, ljudleksak
D1.5	Gosedjur, musikkub, djurleksaker	D2.5	Prästens lilla kråka, dans
D1.6	Docklek med vagn och badbalja	D2.6	Pratlek, dans, bil, boll
D1.7	Djurleksaker, boll, gosedjur, kultorn	D2.7	Skriva, rita, dans
D1.8	Boll, klossar, docka, gosedjur	D2.8	Kulram, räkna på fingrar, piano, xylofon, sång, ljudleksak
D1.9	Djurleksaker	D2.9	Gitarr, xylofon
D1.10	Klossar, djurleksaker, gosedjur, bok		
D1.11	Boll, gosedjur		

Tabell 4

Medelvärde, standardavvikelse, minimum och maximum för vardera lektyp för dyad 1

Dyad 1	Antal filmer	Medelvärde	Standardavvikelse	Min	Max
Objektorienterad lek (%)	11	82,7	8,6	70,0	92,5
Social lek (%)	11	10,2	6,8	2,5	20,0
Blandad lek (%)	11	5,5	2,5	2,5	10,0
Ingen lek (%)	11	1,4	2,3	0,0	7,5

Tabell 5

Medelvärde, standardavvikelse, minimum och maximum för vardera lektyp för dyad 2

Dyad 2	Antal filmer	Medelvärde	Standard- avvikelse	Min	Max
Objektorienterad lek (%)	9	61,9	39,3	0,0	95,0
Social lek (%)	9	33,1	43,1	0,0	100,0
Blandad lek (%)	9	4,7	5,2	0,0	15,0
Ingen lek (%)	9	0,3	0,8	0,0	2,5

Gällande total RAACS-poäng fanns en variation hos respektive förälder. Även sett till vardera påstående i RAACS 4 framkom variation, dock inte inom påstående 8 ("The parent is engaged") och påstående 10 ("The parent adjusts to the communicative level of the child"), där takeffekt noteras på så sätt att båda föräldrar vid samtliga filminspelningar erhöll högsta poäng. Hos föräldern i dyad 2 förekom inte heller variation inom påstående 4 ("The parent clarifies his or her own communication") på så sätt att föräldern genomgående erhöll högsta poäng. Nedan presenteras beskrivande data gällande total RAACS-poäng samt poäng per påstående för respektive dyad och förälder (tabell 6 och 7).

Tabell 6

Medelvärde, standardavvikelse, minimum och maximum för total RAACS-poäng samt vardera påstående i RAACS 4 för dyad 1

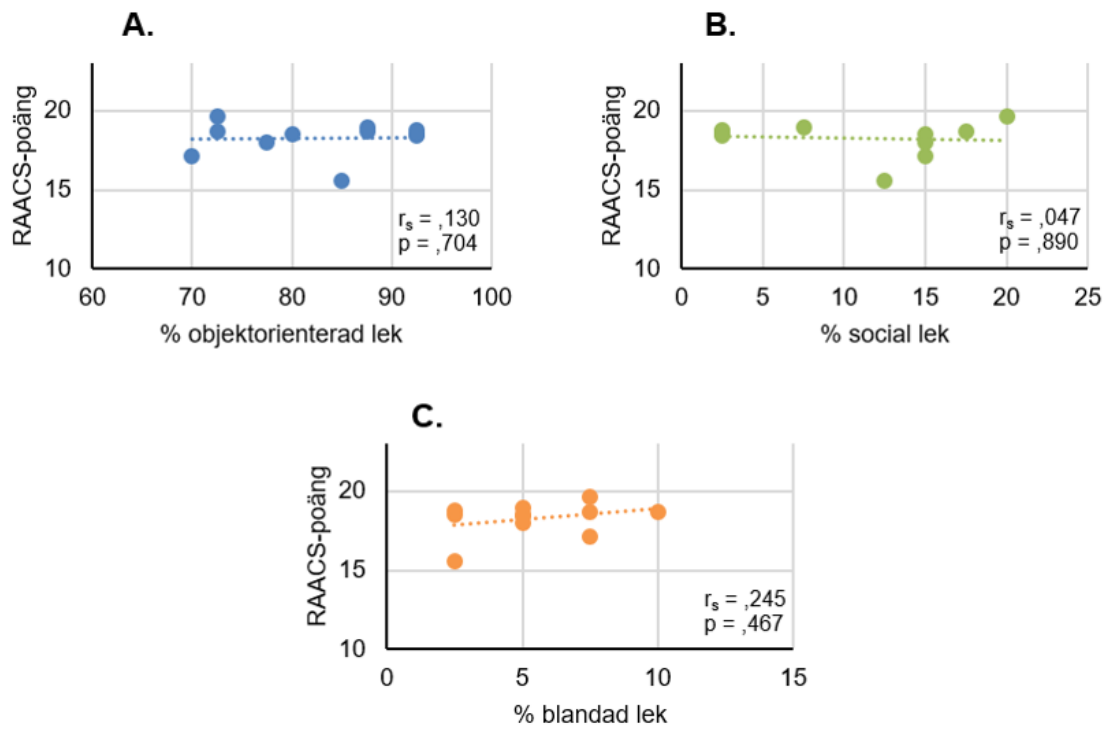
Dyad 1	Antal filmer	Medelvärde	Standard- avvikelse	Min	Max
Total RAACS-poäng	11	18,3	1,1	15,6	19,6
1. The parent is attentive to and confirms the child's communication	11	1,6	0,2	1,3	1,9
2. The parent adjusts physically to the child	11	1,6	0,2	1,3	1,8
3. The parent gives the child space to communicate	11	1,8	0,3	0,8	2,0
4. The parent clarifies his or her own communication	11	1,9	0,1	1,6	2,0
5. The parent communicates according to the child's focus of interest or conversational topic	11	1,6	0,3	1,1	2,0
6. The parent expands on the child's communication	11	0,2	0,1	0,0	0,4
7. The parent uses AAC	11	0,7	0,4	0,2	1,3
8. The parent is engaged	11	3,0	0,0	3,0	3,0
9. The parent adapts to the child	11	2,9	0,3	2,0	3,0
10. The parent adjusts to the communicative level of the child	11	3,0	0,0	3,0	3,0

Tabell 7

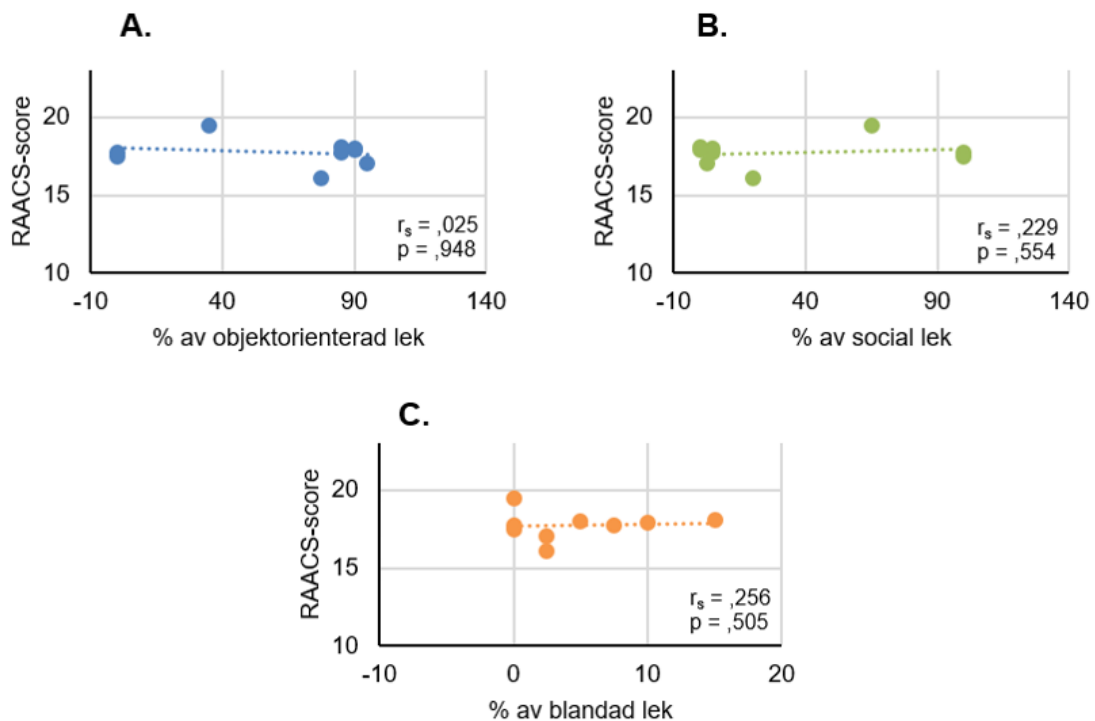
Medelvärde, standardavvikelse, minimum och maximum för total RAACS-poäng samt vardera påstående i RAACS 4 för dyad 2

Dyad 2	Antal filmer	Medelvärde	Standardavvikelse	Min	Max
Total RAACS-poäng	9	17,7	0,9	16,1	19,5
1. The parent is attentive to and confirms the child's communication	9	1,2	0,3	0,6	1,5
2. The parent adjusts physically to the child	9	1,4	0,4	1,0	1,9
3. The parent gives the child space to communicate	9	1,4	0,4	1,0	1,9
4. The parent clarifies his or her own communication	9	2,0	0,0	2,0	2,0
5. The parent communicates according to the child's focus of interest or conversational topic	9	1,5	0,3	1,2	2,0
6. The parent expands on the child's communication	9	0,1	0,1	0,0	0,2
7. The parent uses AAC	9	0,6	0,4	0,2	1,4
8. The parent is engaged	9	3,0	0,0	3,0	3,0
9. The parent adapts to the child	9	2,9	0,3	2,0	3,0
10. The parent adjusts to the communicative level of the child	9	3,0	0,0	3,0	3,0

Rörande huvudfrågeställningen i föreliggande studie noterades ingen signifikant korrelation mellan föräldrarnas totala RAACS-poäng och proportion av lektyp över de olika tillfällena för filminspelning, vilket bekräftades med Spearmans rangkorrelationskoefficient (r_s). I figur 1 och 2 redovisas resultat från korrelationsprövning för vardera lektyp korrelerad med RAACS-poäng för respektive dyad.

Figur 1. Korrelation mellan RAACS-poäng och objektorienterad lek (A), social lek (B) och blandad lek (C) för dyad 1.

Figur 2. Korrelation mellan RAACS-poäng och objektorienterad lek (A), social lek (B) och blandad lek (C) för dyad 2.

Diskussion

I denna studie har responsiv kommunikationsstil hos två föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar analyserats. Vidare har undersökts om föräldrarnas grad av responsivitet kunde associeras med vilken typ av lek föräldrar och barn samspelade i. Motiveringen till detta syfte är både teoretiskt och kliniskt förankrad, då kommunikation hos och med barn med flerfunktionsnedsättningar, såväl som lektypens betydelse för responsivitet hos föräldrar, hittills har givits begränsad uppmärksamhet inom forskningen. I klinisk kontext tros kunskap om lek och responsivitet vara betydelsefull för att kunna optimera insatser rörande kommunikation för barn på tidig kommunikativ nivå, där lek utgör en viktig grund för intervention.

I föreliggande studie varierade föräldrarnas grad av responsivitet mellan filminspelningarna, men förekommande variation föreföll inte kunna förklaras med lektyp som påverkande faktor. Bristen på association mellan grad av responsivitet och lektyp tyder på att de deltagande föräldrarnas förmåga att vara responsiva i samspel med sitt barn inte påverkades av vilken lek som lektes. Variationen i grad av responsivitet kan tänkas bero på andra faktorer, såsom dagsform hos förälder och barn och mängden kommunikativa signaler från barnet. I studien av Van Keer et al. (2017) påvisades en positiv korrelation mellan föräldrars responsivitet och deras barns intresse och engagemang i samspelet. Huruvida denna korrelation speglade en kausal relation kunde inte bekräftas, men diskuteras i studien. Responsivitet har ansetts ha en positiv effekt på barns kommunikation (t.ex. Landry et al., 2001) men möjligheten till en ömsesidig påverkan finns, det vill säga att även barnets kommunikativa beteende skulle kunna påverka grad av responsivitet hos föräldern. Man kan tänka sig att ett barn som är mycket inaktivt i samspelet och sänder få kommunikativa signaler också lämnar färre tillfällen för föräldern att svara, vilket skulle kunna leda till en lägre grad av responsivitet. En liknande växelverkan finns beskriven i en transaktionsmodell för utveckling (Sameroff & Fiese, 1990) där förändringar i barnets kommunikativa förmåga föreslås leda till en förändring i omgivningens respons gentemot barnet. Omgivningens förändrade kommunikation menas i sin tur påverka barnets kommunikation. Med utgångspunkt i möjligheten att barnets kommunikativa beteende skulle påverka föräldrarnas grad av responsivitet kan barnets dagsform tänkas spela roll, särskilt för gruppen barn med flerfunktionsnedsättningar vars vakenhetsgrad och allmänna tillstånd kan fluktuera under dagen och över tid (Munde, Vlaskamp, Ruijsenaars, & Nakken, 2009). Eftersom en responsiv kommunikationsstil ställer höga krav på föräldrarnas uppmärksamhet och lyhördhet borde föräldrarnas dagsform också kunna vara en påverkande faktor.

Inom två respektive tre påståenden gällande engagemang och anpassning av egen kommunikation noterades takeffekt på så sätt att föräldrarna erhöll högsta poäng vid samtliga bedömningstillfällen. Detta skulle kunna tyda på att föräldrarna är stabila i sina beteenden utifrån dessa aspekter. Eftersom föräldrarna erhöll högsta poäng finns dock en risk att bedömningsskalan är för snäv för att fånga upp variationer på en högre nivå än den befintliga bedömningsskalan täcker. Även om en variation i föräldrarnas responsivitet kunde konstateras för resterande bedömningspåståenden erhöll föräldrarna överlag höga poäng. Något att också väga in i tolkningen av resultaten är om deltagarna är representativa för målgruppen i stort. Man kan tänka sig att föräldrar som är benägna att delta i studier som avser bedöma deras kommunikativa förmågor är engagerade

föräldrar med ett stort intresse för kommunikation, vilket skulle kunna förklara de deltagande föräldrarnas höga medelpoäng i föreliggande studie.

Vid skattning av lektyp uppvisade dyad 2 en större variation av lektyp mellan inspelningstillfällena än dyad 1. En uppenbar skillnad mellan dyaderna som kan tänkas påverka val av lek, är barnens olika åldrar. Föräldern och det äldre barnet i dyad 1 har en längre tids erfarenhet av lek och har kanske hittat vilka sorts lekar som passar dem och deras interaktion och väljer därför aktivt och konsekvent sådana lekar. Möjligen undersöker dyaden med det yngre barnet fortfarande ett större urval av lekar för att hitta det som passar dem bäst. Den mindre variationen av lektyp hos dyad 1 skulle också kunna bero på ett mer invariant lekmönster till följd av barnets högre ålder.

Tidigare nämnda studie av DeVeney et al. (2016), som undersökt förhållandet mellan lektyp och responsivitet hos föräldrar till barn med komplexa kommunikativa behov, fann att föräldrarna uppvisade högre grad av responsivitet i sociala lekar än i objektorienterade lekar. Föreliggande studies resultat överensstämmer således inte med detta tidigare resultat. Viktigt att framhålla är dock att studierna skiljer sig åt på flera punkter. De deltagande barnen i föreliggande studie har mer omfattande funktionsnedsättningar än de deltagande barnen i studien av DeVeney et al. (2016). Barnen i den tidigare studien hade varierande funktionsnedsättningar som alla påverkade talförmågan, men inte nödvändigtvis den kognitiva förmågan. En del av barnen bedömdes befinna sig nära en för åldern förväntad språklig nivå när tecken eller andra AKK-strategier inkluderades, vilket tyder på en betydande diskrepans i kommunikativ utvecklingsnivå hos de två deltagargrupperna. Även dokumentationen av föräldra-barninteraktion skiljer sig åt då det primära syftet med filminspelningarna som analyserades i den tidigare studien inte var att dokumentera just lek. Leken som förekom under inspelningarna var av spontan karaktär och skiljer sig från filminspelningarna i föreliggande studie, där föräldrarna var medvetna om att det var specifikt lekaktivitet som skulle filmas. Föräldrarnas kommunikation och den lek som uppstod framför kameran i den tidigare studien kan tänkas vara mer naturlig och mindre tillrättalagd än vad som analyserats i föreliggande studie. På så vis är de lekaktiviteter, i vilka föräldrarnas responsivitet har bedömts, olika. Att responsiviteten hos föräldrarna har bedömts med olika bedömningsinstrument kan också vara en bidragande faktor till varför resultaten skiljer sig åt.

Det faktum att föräldrarna i föreliggande studie i viss mån var medvetna om syftet för filminspelningen, det vill säga att filmerna skulle utgöra underlag för bedömning av samspel, kan tänkas ha påverkat deras sätt att interagera med sitt barn. Vetskapen om att interaktionen skulle analyseras skulle kunna ligga till grund för en vilja att prestera särskilt väl eller på ett visst sätt. Möjligen skulle en strävan att vilja uppvisa sitt yttersta i samspel med sitt barn kunna tänkas kompensera för eventuell skillnad i responsivitet beroende på lektyp. Denna medvetenhet skulle också kunna innebära att föräldrarnas kommunikation under inspelning inte representerar det vardagliga samspelet.

Gemensamt för studien av DeVeney et al. (2016) och föreliggande studie är att objektorienterad lek var mest förekommande hos de deltagande dyaderna. En förklaring till varför objektorienterad lek förekom i majoritet skulle kunna vara att objektet utgör något konkret att samspla och samtala kring. I samspel med ett barn som tar få kommunikativa initiativ kan tänkas att objektet utgör en fast punkt för föräldern att återvända till. Om

föräldern ges få kommunikativa signaler att svara på eller kommunicera kring finns objektet som redskap för kommunikation, dels genom att berätta om objektet och dels genom att låta barnet känna på eller manipulera objektet. I Brodins (1991) avhandling om lek och kommunikation hos barn med flerfunktionsnedsättningar uppgavs de deltagande barnen i majoritet föredra sociala lekar framför lek med föremål. Denna preferens verkar dock inte återspeglas hos deltagande dyader i föreliggande studie, förutsatt att föräldrarna valde lekaktiviteter enligt instruktion, det vill säga sådana de båda gillar att göra tillsammans.

Som tidigare nämnts skulle inspelningsfaktorn kunna påverka de deltagande föräldrarnas sätt att kommunicera med sina barn och således utgöra en risk för ett tillrättalagt samspel som inte representerar det vardagliga samspelet. Detta begränsar möjligheten att dra slutsatser kring de deltagande föräldrarnas faktiska vardagliga kommunikationsstil gentemot sina barn. För att undkomma risken att deltagarna påverkas i samspelet skulle interaktionen behöva filmas utan deltagarnas vetskap. Att göra så är förstås inget alternativ då det inte är etiskt försvarbart och dessutom förbjudet enligt 4 kap. 9 a § i brottsbalken (SFS 1962:700). Något som ytterligare kan tänkas påverka bedömningen av responsivitet är att den ena deltagande föräldern under flera filminspelningar, varav två i majoritet, pratar på sitt modersmål. Detta påverkar författarnas möjlighet till att göra en fullständig bedömning. Då författarna hade beslutat att inte poängsätta yttranden de inte med säkerhet förstod finns en risk att föräldrarnas responsivitet underskattats. Dock bör lyftas att denna förälder trots detta skattats högt i responsivitet. Vidare kan tänkas att samspelet också begränsats i de fall då föräldern pratar svenska, förutsatt att samspelet i vanliga fall sker på modersmålet, vilket det finns anledning att tro. Att föräldern delvis pratar svenska kan möjligen ses vara till följd av inspelningssituationen. För en fullständig bedömning av föräldrarnas responsivitet skulle en översättning av kommunikation på modersmålet behöva genomföras, vilket tyvärr inte lät sig göras inom ramen för denna studie. Dock finns ingen anledning att tro att studiens resultat kopplat till huvudfrågeställningen hade blivit annorlunda om en översättning hade genomförts. Överlag finns en risk för att författarna kan ha missat kommunikativa signaler från barnet till följd av dess stundtals subtila karaktär. Denna utmaning gäller förvisso båda dyader och genomsyrar forskningsfältet i stort. Det finns alltid en risk för felbedömning av föräldrarnas responsivitet i de fall då barnets yttrande inte uppfattas ligga till grund för föräldrarnas kommunikation. Om föräldern agerar på barnets signal utan att författarna uppfattar denna, riskerar föräldrarnas handling att tolkas som styrande snarare än följsam.

Bedömning av filminspelningarna föregicks av en övningsperiod som pågick tills dess att interbedömarreliabiliteten ansågs acceptabel. Trots detta uppnådde författarna inte acceptabel nivå av samstämmighet med RAACS vid kodning av de två första filminspelningarna ur forskningsdatan. Möjligen kan den initialt låga samstämmigheten förklaras med en skillnad i aktivitetsnivå mellan dyaderna i övningsfilmerna och föreliggande studies deltagande dyader. Författarna upplevde en högre aktivitetsnivå hos den först bedömda deltagande dyaden i jämförelse med de dyader som bedömts vid samträning. En högre aktivitetsnivå innebar fler ställningstaganden och därmed även en större risk för skilda bedömningar. Även om författarna diskuterade användandet av bedömningsinstrumentet upprepade gånger under övningsperioden diskuterades det inte med utgångspunkt i övningsfilmerna. Först när samstämmigheten för de först bedömda filminspelningarna underskred acceptabel nivå diskuterades bedömningarna minut för

minut utifrån filminspelningarna och bedömningsinstrumentet. En sådan diskussion genom konsensusbedömning minut för minut redan under övningsperioden hade möjligtvis kunnat ha en positiv effekt på författarnas samstämmighet. En ytterligare aspekt är att övningsfilmerna bestod av interaktion mellan andra dyader än de deltagande två, vilket innebär att författarna "lär känna" de deltagande dyaderna och deras sätt att interagera först vid bedömningens start. Författarna upplevde att bedömning av föräldrarnas responsivitet underlättades i takt med antalet bedömda filmer. Denna upplevelse kan möjligen grundas i att författarna vid arbetets start hade begränsad erfarenhet av att bedöma samspel med person på tidig kommunikativ nivå och således blev tryggare i sina bedömningar i och med ökad erfarenhet.

En styrka med föreliggande studie är att de deltagande föräldrarnas responsivitet bedömdes utifrån flertalet tillfällen av föräldra-barninteraktion, till skillnad från tidigare studier (DeVeney et al., 2016; Van keer et al., 2017) där underlaget för bedömning utgjorts av en till tre tillfällen. Flera tillfällen för bedömning kan tänkas ge en mer nyanserad och heltäckande bild av hur kommunikationen mellan förälder och barn yttrar sig. Med tanke på att beteende och allmän hälsa hos barn med flerfunktionsnedsättningar kan fluktuera mycket från dag till dag och över tid, och på så vis skulle kunna påverka samspelet, anses denna variation vara viktig att fånga upp, något som enstaka bedömningstillfällen riskerar att missa. Samtidigt är antalet mättillfällen relativt litet för en statistisk analys. För att uppnå högre statistisk "power" vore det därför önskvärt med ett ännu större antal mättillfällen i fortsatta studier.

Utifrån resultatet i föreliggande studie dras slutsatsen att grad av responsivitet hos de deltagande föräldrarna *inte* uppenbart påverkades av vilken typ av lek förälder och barn samspelade i. Slutsatser på högre nivå än individnivå kan inte dras till följd av få deltagare i kombination med den heterogenitet som karaktäriserar gruppen barn med flerfunktionsnedsättningar och deras föräldrar. För att kunna dra säkrare slutsatser angående lektypens eventuella avsaknad av betydelse för grad av responsivitet hos föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättningar krävs upprepade resultat från flera studier. Fortsatta studier på ämnet rekommenderas inkludera fler deltagare för större möjlighet till ett resultat representativt för målgruppen. Ett annat sätt att undersöka lektyp i förhållande till responsivitet skulle kunna vara att ordna aktiviteter till att bli renodlade lektyper, även om det möjligen skulle medföra en risk att påverka samspelets naturlighet och spontanitet. Dessutom föreslås vidare forskning kring hur andra faktorer än lektyp potentiellt kan påverka föräldra-barninteraktion och föräldrarnas grad av responsivitet. Tänkbara påverkansfaktorer är förslagsvis dagsform hos både barn och förälder samt mängden kommunikativa signaler från barnet. I föreliggande studie instruerades deltagande föräldrar att välja lekaktivitet utifrån barnets och föräldrarnas gemensamma preferenser. Det vore intressant att undersöka om och hur föräldrarnas responsivitet påverkas av att lekaktivitet istället väljs baserat på barnets eller föräldrarnas individuella preferenser.

I studien av DeVeney et al. (2016) rekommenderas både logoped och föräldrar att vara försiktiga med att enbart förlita sig på objektorienterad lek vid intervention för att främja responsiv kommunikationsstil hos föräldrar till barn med komplexa kommunikativa behov. Logopeder uppmantras därför inkludera behandlingsstrategier för att öka möjligheterna till social lek mellan förälder och barn. Föreliggande studies resultat står på så vis i motvikt till de slutsatser som framhålls av DeVeney et al. Då resultaten går isär

kring huruvida olika lektyper tycks påverka föräldrars förmåga att vara responsiva gentemot sitt barn, anser författarna till föreliggande studie att ingen lektyp bör begränsas eller prioriteras vid intervention. Tills dess att det från forskning finns tydligare belägg för om någon lektyp är bättre lämpad för föräldrar att vara responsiv i, bör alla lektyper erbjudas, uppmuntras och anpassas efter barn och föräldrars gemensamma preferenser och förutsättningar. Leken bör få vara så fri och lustfylld som möjligt, för i den lär finnas bäst förutsättningar för samspel och därmed också kommunikation.

Referenser

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- AKKtiv. (uå). Om AKKtiv-projektet. Hämtad 2019-03-19 från <http://www.akktiv.se/om-aktiv-projektet/>
- Almsenius, E., & Karlsson, L. (2008). *EFFEKTIV - Ett instrument för bedömning av kommunikativ stil hos föräldrar till barn med omfattande kommunikationssvårigheter*. (Examensarbete, Göteborgs universitet, Göteborg). Hämtad från <http://dart-gbg.org/publikationer/magisteruppsatser>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5e uppl.). Washington, DC: Author.
- AMOR Nätverksgrupp inom barnhabilitering kring barn med flerfunktionshinder. (2007) *Det är nu som räknas. Handbok i omvårdnad av barn och ungdomar med svåra flerfunktionshinder* [Elektronisk resurs]. Hämtad från http://www.lul.se/Global/hoh/bov/Dokument/Det_ar_nu.pdf
- Bates, E., Benigni, L., Bretherton, I., Camaioni, L., & Volterra, V. (1979). *The emergence of symbols: cognition and communication in infancy*. New York: Cambridge University Press.
- Broberg, M., Ferm, U., & Thunberg, G. (2012). Measuring Responsive Style in Parents who use AAC with their Children: Development and Evaluation of a new Instrument. *Augmentative and Alternative Communication*, 28(4), 243-253. doi:10.3109/07434618.2012.740686
- Brodin, J. (1991) *Att tolka barns signaler. Gravt utvecklingsstörda flerhandikappade barns lek och kommunikation*. (Doktorsavhandling, Stockholms Universitet, Stockholm). Hämtad från <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1108297/fulltext02.pdf>
- Brodin, J. (2008). *Att tolka barns signaler: Lek och kommunikation hos barn med flerfunktionshinder*. Malmö: Gleerup.
- Brottsbalken (SFS 1962:700). Hämtad 2019-04-04 från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700
- Bruner, J. (1983). *Child's talk: Learning to use language*. Oxford: Oxford U.P.
- Cress, C., Moskal, L., & Hoffmann, A. (2008). Parent Directiveness in Free Play With Young Children With Physical Impairments. *Communication Disorders Quarterly*, 29(2), 99-108. doi:10.1177/1525740108315257

- DeVeney, S., Cress, C., Berens, H., Anderson, S., & Aguilos, R. (2009). *Parental Directiveness and Responsivity in Children at Risk for Nonspeaking*. ASHA National Convention, New Orleans, LA. Hämtad från https://www.asha.org/Events/convention/handouts/2009/2432_Cress_Cynthia/
- DeVeney, S., Cress, C., & Lambert, M. (2016). Parental directiveness and responsivity toward young children with complex communication needs. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 18(1), 53-64. doi: 10.3109/17549507.2015.1081282
- Glenn, S., Dayus, B., Cunningham, C., & Horgan, M. (2001). Mastery motivation in children with Down syndrome. *Down's Syndrome, Research and Practice: The Journal of the Sarah Duffen Centre*, 7(2), 52-9. Hämtad från https://assets.cdn.down-syndrome.org/pubs/a/reports-114.pdf?_ga=2.194235565.1203097073.1555415253-1278217980.1552398584
- Göransson, K., & Wallgren, A. (1982). *Hur förstår vi och varför: Om begåvning och begåvningsutveckling* (1. uppl.). Stockholm: Ala.
- Harwood, K., Warren, S. F., & Yoder, P. (2002). The importance of responsivity in developing contingent exchanges with beginning communicators. I J. Reichle, D. R. Beukelman & J. C. Light (Red.), *Exemplary practices for beginning communicators Implications for AAC*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.
- Knutsdotter, Olofsson, B. (1987). *Lek för livet: en litteraturgenomgång av forskning om förskolebarns lek*. Stockholm: HLS (Högskolan för lärarutbildning i Stockholm).
- Landry, S., Smith, K., Swank, P., Assel, M., & Vellet, S. (2001). Does Early Responsive Parenting Have a Special Importance for Children's Development or Is Consistency Across Early Childhood Necessary? *Developmental Psychology*, 37(3), 387-403. doi: 10.1037//0012-1649.37.3.387
- Landry, S., Smith, K., & Swank, P. (2006). Responsive Parenting: Establishing Early Foundations for Social, Communication, and Independent Problem-Solving Skills. *Developmental Psychology*, 42(4), 627-642. doi: 10.1037/0012-1649.42.4.627
- Lennartson, E., Sörensson, K. (2010). *Föräldrars sätt att kommunicera med sina barn före och efter KomIgång-kommunikationskurs*. (Examensarbete, Göteborgs universitet, Göteborg). Hämtad från <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/26918>
- Lieberman, R.G. & Yoder, P. (2012). Play and Communication in Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Early Intervention*, 34(2), 82-103. doi: 10.1177/1053815112453766
- Lindberger, L., Rensfeldt Flink, A., Broberg, M., & Thunberg, G. (opublicerad). *The Responsive Augmentative and Alternative Communication Style Scale version 4*.
- Mahoney, G. M., Kim, J., & Lin, C. (2007). Pivotal Behavior Model of Developmental Learning. *Infants & Young Children*, 20(4), 311-325. Hämtad från https://www.etecom.org/resources/assets/upload/pdf/20180830233840_LDUgR.pdf
- Meltzoff, A., & Moore, M. (1977). Imitation of facial and manual gestures by human neonates. *Science (New York, N.Y.)*, 198(4312), 74-8. Hämtad från <https://science.sciencemag.org/content/sci/198/4312/75.full.pdf>
- Munde, V.S., Vlaskamp, C., Ruijsenaars, A.J.J.M., & Nakken, H. (2009). Alertness in individuals with profound intellectual and multiple disabilities: A literature review. *Research in Developmental Disabilities*, 30(3), 462-480. doi:10.1016/j.ridd.2008.07.003
- Pennington, L., Thomson, K., James, P., Martin, L., & McNally, R. (2009). Effects of It Takes Two to Talk-The Hanen Program for Parents of Preschool Children With Cerebral Palsy: Findings From an Exploratory Study. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52(5), 1121-38. Hämtad från <https://search-proquest->

- com.ezproxy.ub.gu.se/docview/232338282/fulltextPDF/C65F6D210CED4AD8PQ/1?ac
countid=11162
- Perez-Pereira, M., & Conti-Ramsden, G. (2001). The Use of Directives in Verbal Interactions between Blind Children and Their Mothers. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 95(3), 133-49. Hämtad från <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=71368eb6-3e70-4c64-8ab2-483ce03da3aa%40sessionmgr102>
- Piaget, J. (1962). *Play, dreams and imitation in childhood*. New York; London: Routledge & Kegan Paul.
- Rensfeldt Flink, A. (2014). *Erfarenhet av att möta föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättning i en föräldrautbildning om kommunikation* [PowerPoint-presentation]. Hämtad 2019-03-12 från Nationellt kompetenscentrum anhöriga: <http://www.anhoriga.se/Global/FFN/dokument/konferens/Livets%20m%C3%B6jligheter/NKA%20Komlg%C3%A5ng%20flerfunk2.pdf>
- Sameroff, A. J., & Fiese, B. H. (1990). Transactional regulation and early intervention. I S. J. Meisels, & J. P. Shonkoff (Red.), *Handbook of early childhood intervention*. Cambridge, NY: Cambridge University Press.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2012). Språk och kommunikation. Hämtad 2019-04-04 från <https://www.spsm.se/stod/specialpedagogiskt-stod/sprak-och-kommunikation/>
- Stern, D., & Faxén, M. (1991). *Spädbarnets interpersonella värld: Ur psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm: Natur och kultur.
- Söderman, L., & Antonson, S. (2011). *Nya Omsorgsboken* (5. uppl.). Malmö: Liber.
- Tamis-LeMonda, C., Bornstein, M., & Baumwell, L. (2001). Maternal Responsiveness and Children's Achievement of Language Milestones. *Child Development*, 72(3), 748-767. doi: 10.1111/1467-8624.00313
- The Hanen Centre. (2016a). More Than Words® — The Hanen Program® for Parents of Children With Autism Spectrum Disorder or Social Communication Difficulties. Hämtad 2019-03-19 från <http://www.hanen.org/Programs/For-Parents/More-Than-Words.aspx>
- The Hanen Centre. (2016b). It Takes Two to Talk® — The Hanen Program® for Parents of Children with Language Delays. Hämtad 2019-03-19 från <http://www.hanen.org/Programs/For-Parents/It-Takes-Two-to-Talk.aspx>
- Tomasello, M. (2003). *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Thunberg, G., Eberhart, B., Forsberg, J., Fäldt, A., Nilsson, L., & Nolemo M. (2017). *Tidiga kommunikations- och språkinsatser till förskolebarn*. Föreningen Sveriges habiliteringschefer. Hämtad från <http://habiliteringisverige.se/site/uploads/2017/05/Tidiga-kommunikations-och-spr%C3%A5kinsatser-till-f%C3%B6rskolebarn.pdf>
- Van keer, I., Colla, S., Van Leeuwen, K., Vlaskamp, C., Ceulemans, E., Hoppenbrouwers, K., . . . Maes, B. (2017). Exploring parental behavior and child interactive engagement: A study on children with a significant cognitive and motor developmental delay. *Research in Developmental Disabilities*, 64, 131-142. doi: 10.1016/j.ridd.2017.04.002
- Vygotskij, L.S. (1981). *Psykologi och dialektik: [en antologi]*. Stockholm: Norstedt.
- Warren, S., Brady, N., & Bailey, Donald B. (2007). The role of maternal responsivity in the development of children with intellectual disabilities. *Mental Retardation and*

- Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(4), 330-338. doi: 10.1002/mrdd.20177
- Wilder, J., Axelsson, C., & Granlund, M. (2004). Parent-child interaction: A comparison of parents' perceptions in three groups. *Disability and Rehabilitation*, 26(21-22), 1313-1322. doi:10.1080/09638280412331280343
- Wilder, J., & Nationellt kompetenscentrum Anhöriga. (2014). *Kommunikationen hos och med barn och ungdomar med flerfunktionsnedsättningar: En systematisk kunskapsöversikt* (Nka kunskapsöversikt; 2014:1). Kalmar: Nationellt kompetenscentrum anhöriga. Hämtad från http://www.anhoriga.se/Global/St%C3%B6d%20och%20kunskap/Publicerat/Kunskaps%C3%B6versikter/Dokument/Kunskapsoversikt_Kommunikation_FFN_Wilder_webb.pdf
- Winlund, G., Rosenström Bennhagen, S., & Stiftelsen ALA. (2004). *Se mig! Hör mig! Förstå mig*. Stockholm: Ala.
- World Health Organization. (2016). *International statistical classification of diseases and related health problems* (10e uppl.). Hämtad från <https://icd.who.int/browse10/2016/en>
- Ölund, A. (2012). *Medicinsk omvårdnad vid svåra flerfunktionshinder: Handbok* (1. uppl.). Stockholm: Gothia.